

**САМОСТІЙНА РОБОТА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Анотація. У статті висвітлюються роль та функції самостійної роботи у фаховій підготовці вчителя початкових класів, наводяться приклади самостійної роботи студентів у ВНЗ.

Аннотация. В статье освещают роль и функции самостоятельной работы в профессиональной подготовке учителя начальных классов, приводятся примеры самостоятельной работы студентов во ВНЗ.

Annotation. In the article a role and functions of independent work light up in professional preparation of teacher of initial classes, examples of independent work of students are made in VNZ.

Пріоритетним положенням сучасних педагогічних теорій формування особистості майбутнього фахівця є теза про те, що вона формується на основі власного досвіду життєдіяльності і є активним суб'єктом свого становлення. Не є винятком у цьому плані особистість студента – майбутнього вчителя початкової школи.

Змістовою сутністю вже з першого курсу стає студентське життя, цікаве, насичене, багатоаспектне, відмінне від учнівського. Як пройде воно, чим наповниться, багато в чому залежить від гармонізації взаємозалежних чинників, векторів особистісного і професійного розвитку, створення сприятливих умов становлення майбутнього спеціаліста.

Ми погоджуємося з думкою Малаканової Л.В., що готовність до педагогічної діяльності формується на трьох рівнях: мотиваційному, когнітивному, операційному. Тому оцінювати треба не лише знання студента, але й рівень оволодіння ним різними видами педагогічної діяльності, ставлення до навчання та усвідомлення змісту майбутньої професійної діяльності. Сучасне суспільство пред'являє випускнику ВНЗ особливі вимоги, серед яких важливе місце посідають високий професіоналізм, активність, творчість, самостійний пошук вирішення проблеми.

Серед форм організації навчально-виховного процесу у ВНЗ важливе місце належить самостійній роботі, до якої студенти активно залучаються з перших днів навчання.

Проблема самостійної роботи і готовності студента до її виконання актуалізується у зв'язку з переходом на модульно-рейтингову систему навчання. Адже відомо, що з кожної навчальної дисципліни значна кількість годин відводиться на індивідуальну та самостійну роботу.

Роль останньої актуалізується у зв'язку з сучасною перспективною моделлю освіти, яка розробляється на основі нової інтегративної філософсько-психолого-педагогічної галузі наукових знань – акмеології освіти. А „людина в акмеології розглядається як суб'єкт життєдіяльності, здібний до саморозвитку і творчості, до самоорганізації свого життя й професійної діяльності”[2, 32].

У працях К.Д. Ушинського, В.О. Сухомлинського, О.Я. Савченко, І.П. Підласого, А.М. Алексюка, М.М. Фіцули, О.П. Рудницької, О.І. Гури та ін. ми знаходимо цікаві судження щодо обраного нами аспекту дослідження.

Однак на сучасному етапі гуманізації і демократизації освіти змінюються теоретичні засади дидактики і наповнюються новим методичним арсеналом методи і форми

організації навчальної діяльності, змінюється їх характер. Тому очевидним є доцільність детальнішого вивчення проблеми самостійної роботи студентів ВНЗ.

Мета дослідження полягає в узагальненні наукових підходів до проблеми самостійної роботи, специфіки її організації на етапі вузівського навчання.

Завдання дослідження: обґрунтувати роль самостійної роботи у професійній підготовці вчителя початкових класів, показати специфіку її організації при вивченні педагогічних дисциплін, висвітлити педагогічні умови ефективності самостійної роботи у фаховій підготовці вчителя.

Акцентуємо увагу на слушній думці О.П. Рудницької щодо диференціації понять самостійної роботи та самостійності студента у процесі роботи. Різницю між ними автор вбачає у характеристиці пізнавальної діяльності суб'єкта навчання. Самостійність виступає важливою особистісною характеристикою суб'єкта в процесі роботи у взаємозв'язку з активністю, ініціативністю, почуттям обов'язку та відповідальністю. Ми підтримуємо позицію О.П. Рудницької щодо вияву самостійності у розумовій продуктивності, інтелектуальній стороні роботи.

Аналіз наукових підходів до сутності самостійної роботи дозволяє узагальнити, що її слід розуміти як таку, що „здійснюється без допомоги та безпосереднього впливу педагога і за своїми зовнішніми умовами може бути як виконавською (репродуктивною), так і пошуковою” [4,147].

Традиційно самостійна робота розглядалася як складова процесу навчання, хоча в системі шкільної освіти її відносять, як правило, до основних і стабільних видів позашкільної (домашньої) роботи, у вузі – позааудиторної. За визначенням М.М. Фіцули, „самостійна робота студента є основним шляхом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час” [5, 92].

Хоча не виняток, що самостійна робота може мати місце на аудиторних заняттях, особливо практичних та лабораторних.

Загальноприйнятим є визначення таких дидактичних функцій самостійної роботи:

- закріплення знань та умінь, отриманих на лекціях;
- розширення та поглиблення навчального матеріалу;
- формування вмій та навичок самостійного пошуку інформації, її аналіз, узагальнення;
- розвиток самостійного мислення шляхом виконання індивідуальних завдань поза рамками навчальної програми;
- виконання індивідуальних спостережень, дослідів; збір і підготовка навчальних посібників, дидактичного матеріалу (схеми, таблиці, ілюстрації, гербарії, природні зразки, газетні та журнальні статті, слайди, статистичні дані тощо).

Останніми роками спостерігається позитивна тенденція перегляду і розширення функцій самостійної роботи, яка стає основою творчого самовираження студента у формі доповіді, виступу на конференції, статті, реферату, творчої роботи, курсової, дипломної чи магістерської роботи.

З огляду на те, як самостійна діяльність у різних видах роботи поступово ускладнюється, змінюють свій зміст форми її вираження – від репродуктивних до найвищих форм творчості.

Характер самостійної роботи визначається типом навчально-виховного завдання, відповідно до якого вона може бути більш або менш самостійною. Безумовно, навчальне завдання формулює викладач, який повинен дати рекомендації щодо засобів та умов його виконання. Однак студент стикається з проблемою розподілу часу на різні самостійні завдання, вирішення поетапності виконання самостійної роботи з різних навчальних

дисциплін (яку роботу виконувати раніше), самостійного планування, організації, і контролю своєї самостійної роботи.

Практика засвідчує, що будь-яка самостійна робота включає підготовчий, виконавчий та завершальний етапи, однаково важливі для студента.

На підготовчому етапі передбачається усвідомлення цілей, вибір засобів діяльності, а на завершальному важливим є перевірка, аналіз виконаного, оформлення результатів самостійної роботи (наприклад, оформлення альбомів, доповідей, курсової роботи тощо).

Закономірним є визначення цілей педагогічного впливу на студента при виконанні ним самостійної роботи, які зводяться до наступних:

- формування знань і умінь у контексті змісту навчальної дисципліни;
- набуття здатності до самозабезпечення зовнішніх і внутрішніх умов успішності виконаної роботи;
- виховання особистісно-професійних якостей (цілеспрямованості, організованості, відповідальності, самостійності, активності, самоконтролю, дисциплінованості, мобільності).

Самостійна робота у всіх її видах спрямована на розвиток здатності студента орієнтуватися та оперувати навчальним матеріалом, забезпечення його підготовки до сприймання нової інформації, розширення набуття знань та вмінь, формування навичок пошуково-дослідницької роботи.

Стрижневим компонентом організації самостійної роботи першокурсників при вивченні педагогічних дисциплін, основ природознавства (спеціальність „Початкове навчання”) виступила упорядкована система завдань, що сприяла засвоєнню і закріпленню базових понять із вказаних дисциплін, а також формуванню вмінь працювати з довідковою, додатковою літературою, першоджерелами, природним матеріалом.

Так, при вивченні основ загальної педагогіки, вступу до спеціальності на першому курсі студентів знайомимо з видами самостійної роботи, з особливостями роботи в бібліотеці. Лабораторні заняття проводяться безпосередньо в бібліотеці, де студенти з допомогою викладачів та працівників бібліотеки ознайомляться з різновидами каталогів (алфавітним, предметним, систематичним), з картотекою журнальних та газетних статей, вчать працювати з книгою. Зауважимо, що до недавнього часу в навчальному плані спеціальностей „Початкове навчання”, „Дошкільне виховання” був спецкурс „Методика самостійної роботи з книгою”. Ми переконані, що цей курс вкрай необхідний першокурсникам і вважаємо недоцільним вилучення його з навчального плану. Кілька годин навчальних занять, які викладачі відводять на заняттях із загальної педагогіки, вступу до спеціальності не дають можливості вирішити проблему підготовки студентів до виконання самостійної роботи з педагогічних та інших дисциплін.

Вбачаємо потенційні можливості навчання основ самостійної роботи з книгою і при вивченні „Основ науково-педагогічних досліджень”, однак ця дисципліна вивчається лише на третьому курсі. Саме тут студенти мають можливість навчитися писати тези, складати план-конспекти, вести бібліографічні записи, анотації, рецензії. Вважаємо необхідним це робити на першому курсі.

У змісті самостійної роботи із „Вступу до спеціальності” передбачено написання самостійних творів, наприклад: „Яким я бачу учителя ХХІ століття”, „Мій ідеал учителя сучасної школи”, „Образ учителя в українській художній літературі”, „Особливості сучасного першокласника”, „Майстри педагогічної справи Волині”. Студенти готують фотоальбоми „З досвіду роботи вчителя року” та ін.

При вивченні педагогічних дисциплін передбачено виконання самостійних та творчих завдань, тез виступу перед батьками, складання бібліографії до рефератів на таку тематику:

1. Фізичне виховання і проблема вільного часу та відпочинку у праці В.О.Сухомлинського „Павлиська середня школа” .
2. Народна педагогіка про ідеал виховання.
3. Розумове виховання та питання методики навчання у праці В.О.Сухомлинського „Павлиська середня школа” .
4. Приклад як метод трудового виховання .
5. Види трудової діяльності учнів і педагогічні вимоги до її організації у праці В.О.Сухомлинського „Павлиська середня школа” .
6. Про керівництво розумовою працею школяра (за працею В.О.Сухомлинського „Розмова з молодим директором школи”).
7. Ставлення до батьків, рідних, близьких у праці В.О.Сухомлинського „Як виховати справжню людину”.
8. Чинники естетичного виховання молодшого школяра за В.О.Сухомлинським („Серце віддаю дітям”).
9. Як у дошкільний період вивчати мислення дітей (за працею В.О.Сухомлинського „Сто порад вчителю” ч.1).

Наприклад, при ознайомленні з поняттями „План”, „Тези” подаємо студентам, крім визначення змісту понять, вимоги до складання плану та тез.

Так, повідомляємо студентам, що тези – це стислий виклад основних положень тексту. Їм притаманна викінченість, категоричність, чітка послідовність. Для правильного складання тез доцільно скористатися такими вимогами:

1. Поділити матеріал на змістові блоки.
2. Встановити взаємозв’язок між ними.
3. Поставити запитання до цих блоків з метою виділення основних положень.
4. Сформулювати й написати чіткі відповіді на задані запитання.
5. Підкреслити з допомогою певних прийомів слова, що несуть найбільше смислове навантаження.
6. Перевірити, чи можна, користуючись складеними тезами, вичерпно передати зміст тексту.

На допомогу студентам у роботі з текстом підручника корисними будуть такі поради: складати план прочитаного; конспектувати прочитане; зіставляти зміст тексту з поясненням викладача; порівнювати й узагальнювати матеріал кількох опрацьованих джерел; розумітися у висновках і формулах; робити висновки з опрацьованого матеріалу; виділяти в тексті основні структурні елементи знань; систематизувати викладені факти, класифікувати поняття та інші елементи наукових знань; самостійно вивчати невеликі розділи тексту; працювати з малюнками, таблицями, графіками, формулами, добувати з них необхідну інформацію.

Цікавими й змістовними є різні види самостійної роботи при вивченні „Основ педагогічної майстерності”. Майбутні вчителі аналізують досвід вчителів-майстрів м. Луцька за переглянутими відеозаписами, складають плани-конспекти фрагментів уроку, розповіді вчителя, плану виступу перед батьками, аналізують різні педагогічні ситуації, придумують власні, складають казки, читають вірші, грають в ділові ігри, пишуть твори-роздуми, виконують вправи на розвиток умінь виразного мовлення тощо.

Гра чи драматизація, складання казок захоплює студентів. У невимушеній атмосфері майбутні вчителі вчаться спілкуватися, входять в роль вчителя, працюють цікаво, активно,

розкривають свої здібності і таланти, водночас формуючи і вдосконалюючи професійні вміння, мовленнєву культуру, збагачуючи фантазію і педагогічне мислення. Так, на заняттях з основ педагогічної майстерності студенти четвертого курсу при вивченні теми „Педагогічне спілкування”, „Мовленнєва діяльність вчителя” склали цікаві оповідання та казки: „Казка про чарівну Морквинку”, „Казка про пихатого Павича”, „Добрий чайник”, „Казка про Нептуна” та ін.

Ми спостерігали вираження особистості майбутнього вчителя через вільне оперування образними засобами, уявою та фантазією, розгортання змісту казки в самостійному, творчому мисленні.

Ми показали лише окремі приклади самостійної роботи, різноманітність якої на практичних та лабораторних заняттях значно посилює інтерес до навчальної дисципліни.

Ефективними у самостійній роботі є інтерактивні технології, які ми застосовуємо при вивченні таких дисциплін, як „Методика виховної роботи”, „Основи педагогічної майстерності”, „Професійно-педагогічний тренінг”.

Важливо донести студентам, що одного прагнення досягти професійної досконалості мало, потрібна систематична самостійна робота над самовдосконаленням.

Безумовно, ефективність самостійної роботи залежить від взаємодії викладача і студента.

Однак на сьогодні невирішеним, проблемним лишається питання раціонального розподілу різних видів самостійної роботи студентів за семестрами (спостерігається значне перевантаження студентів). Згідно норм „навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 від загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни” [5,32].

Однак в реальному житті його важко регламентувати, кожен викладач намагається дати побільше самостійних завдань із своєї дисципліни.

Важливою проблемою є питання перевірки і контролю за самостійною роботою студентів з боку викладача. У навчальному навантаженні викладача не передбачено жодної години на підготовку завдань для самостійної роботи, її перевірку, контроль за виконанням. Не всі види самостійної роботи викладач може (фізично не встигає) перевірити під час лабораторних чи практичних занять.

На часі розробка методичних рекомендацій з конкретними поясненнями студенту з виконання різного виду самостійної роботи.

Викладач не може поклатися на обсяг знань, умінь та навичок самоосвіти, здобутих студентом в загальноосвітній школі. Підвищення рівня самоосвіти, ознайомлення з раціональними способами та прийомами самостійної роботи студентів – запорука успіху у навчанні та професійній підготовці майбутнього вчителя.

До умов підвищення успіху самостійної роботи відносимо: виявлення, діагностику сформованості рівня самостійної роботи (свідоме ставлення до самостійної роботи, розуміння її ролі у професійній підготовці, наявність вмінь самостійно працювати); формування пізнавальних потреб; формування потреби професійної готовності; взаємодія викладача і студента, основою якої є коректна допомога, підтримка студента; узгодженість дій викладачів різних навчальних дисциплін; неформальне ставлення до самостійної роботи як з боку викладача, так і з боку студента.

Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати, що самостійна робота є важливим етапом професійного становлення майбутнього педагога.

Для ефективного формування системи вмінь та навичок самостійної роботи необхідне внутрішнє переконання студента у її необхідності та доцільності.

Якісний стан управління процесом самостійної роботи залежить як від студента, так і викладача. Успіх застосування тих чи інших видів самостійної роботи під час навчання у ВНЗ передусім визначається готовністю і зацікавленістю викладачів та студентів до самостійної роботи.

Література:

1. Буряк В.К. Самостійна робота з книгою. – К.: Тов-во „Знання” УРСР. – 1990. – 48с.
2. Данилова Г. Шкільна акмеологія: сутність та шляхи впровадження. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2007. – 48с.
3. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Смолюк І.О. Педагогічна технологія. – К.:Четверта хвиля, 2003. – 224с.
4. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. – Тернопіль. – Богдан, 2005. – 360с.
5. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії. – Тернопіль. – Богдан, 2003. – 136с.

УДК 37.017

С.А. Мукомел

ПЕДАГОГІЧНА АКсіОЛОГІЯ ЯК НАУКА ПРО ЦІННОСТІ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкриті основні положення педагогічної аксіології – науки про цінності, показані шляхом формування ціннісних орієнтацій учителя, наголошуються основні механізми та закономірності педагогічної аксіології.

Аннотация. В статье раскрыты основные положения педагогической аксиологии – науки о ценностях, показанные путем формирования ценностных ориентаций учителя, акцентируются внимания на основные механизмы и закономерности педагогической аксиологии.

Annotation. This article exposes the main points of pedagogical acceology the subject of it deals with wealth, which are demonstrated by the way of formation rabuable directions of the teacher and stressed the main mechanism and conformities which are accented in the pedagogical acceology.

Галузь педагогічної аксіології визначає ціннісні основи педагогіки і дозволяє через ціннісні пріоритети в освіті підкреслити центральне положення людини, її внутрішній світ в педагогічній системі. Зрозуміло, що стан освітньої сфери, її розвиток і перспективи в першу чергу залежать від аксіосфери учителя. Таким чином, слід підкреслити актуальність педагогічної аксіології, яка загострює увагу на проблемі ціннісних орієнтацій учителя.

Професія педагога сама по собі постійно вимагає не тільки його вдосконалення, але і підвищення якості підготовки, в наш час спрямованої на посилення емоційної складової професії, розвиток емпатії, спрямованості на іншу людину як вираз любові, доброти і милосердя. Тому не випадкові звернення вчених до питання розвитку духовного спілкування педагога, орієнтованого на цінність іншої людини, передачу моральних цінностей, становлення комунікативної культури.

Педагогічна аксіологія – це наука про цінності освіти, в яких представлена система знань, принципів, норм, канонів, ідеалів, які регулюють взаємодію в освітній сфері і формують компонент стосунків в структурі особистості.

Основи педагогічної аксіології, духовність у контексті завдань сучасного культурно-освітнього простору розкривається у працях С. Анісімова, Н. Асташова, І. Беха, О. Вишневського, О. Здравомислова, І. Зязюна, В. Ігнатової, І. Матюши, О. Сухомлинської, Г. Шевченко; психологічним аспектам духовності присвячені дослідження – М. Боришевського, О. Зеліченка, Н. Коваль, В. Москальця, Є. Помуткіна,